

ERA.T-76.1.41093

Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riiklik Ehituskomitee

A-865/1

KULTUURIMÄLESTISTE

RIIKLIK PROJEKTEERIMISE INSTITUUT

Objekt: Ettekirjutused ehitismälestiste valdajatele

Sifr. nr.: III-81013

Tellija: Eesti NSV Riiklik Ehituskomitee

Teostaja: _____

Ettekirjutused ehitismälestiste valdajatele

XVIII köide

Jõelähtme postijaam

(Harju rajoon)

Peainsener _____

M. Leinbok

Osakonna juhataja _____

A. Sandberg

Osakonna peaarhitekt _____

A. Kenn

Projekti peainsener _____

K. Aasa

Peaspetsialist _____

J. Maiste

Tallinn 19 82

Projekti koosseis:

- I köide - Ehavere vesiveski
- II köide - Elistvere mõisa ait
- III köide - Torma postijaam
- IV köide - Historitsismiperioodi kujunemine Eesti mõisa-
arhitektuuris. Keila-Joa mõis
- V köide - Juugendstiil Eesti mõisaarhitektuuris.
Neeruti mõis
- VI köide - Eesti mõisaarhitektuuri allikad ja historio-
graafia. Mõisaarhitektuuri inventariseerimine.
Metoodilisi lähtekohti
- VII köide - Eesti mõisaasula pelenering XVIII-XIX sajandil
- VIII köide - Kolu mõisahoone
- IX köide - Roosna-Alliku mõisahoone
- X köide - Laupa mõisahoone
- XI köide - Käreвете mõis
- XII köide - Eivere mõisahoone
- XIII köide - Väinjärve mõisahoone
- XIV köide - Vodja mõisa töölistemaja-viinakelder
- XV köide - Kirna mõisahoone
- XVI köide - Seidla mõisahoone
- XVII köide - Purdi mõisahoone
- XVIII köide - Jõelähtme postijaam

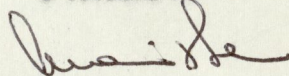
Sisukord:

1. Üldandmed
2. Ajalooline ülevaade
3. Ehituskirjeldus
4. Ettepanekud valdajatele
5. Fotoillustratsioonide nimestik
6. Fotoillustratsioonid

Kõite koostas:

III osak. peaspetsialist, ajaloolane

J.Maiste

1. Üldandmed

Aadress: Harju raj., Jõelähtme k/n.

Valdaja: Jõelähtme k/n.

Kasutajad: Jõelähtme k/n., Jõelähtme sjsk., Jõelähtme
komplekstelligimispunkt, Liha-Piimatööstuse
Ministeeriumi Konstrueerimise ja Tehnoloogia
Büroo (end. meiereihoone)

Kasutamisiis: administratiiv-teeninduslikud funktsioonid

2. Ajalooline ülevaade

Postijaamade areng Eestis kujunes tihedas seoses postiühenduse ja reisiliikluse edenemisega. Ehkki regulaarsema postiside loomine langeb juba 17. sajandisse, tekkis see esialgu kirikupostiveo kujul ning muutus alles 18. sajandil puhtriiklikuks ettevõtteks. Varasema põhiliselt kõrtsihoonele sarnaneva ehitise asemel arenes alles nüüd peateedel uus ehitustüüp - postijaam. 18. sajandil ehitati postijaamahooned valdavalt veel puidust, alates 19. sajandist üha rohkemal määral aga juba kivist.

Üldjoontes sellisel taustal võiksime vaadelda ka postijaamade võrgu kujunemist Eesti ühel suuremal liiklusmagistraalil - Tallinn-Narva maanteel. Juba 1712. aastast on andmeid siin Põdruse, Pada, Voka, Vaivara, kuid ka Jõelähtme nn. kasakate postijaama olemasolu kohta. Tollased postijaamahooned olid ehituslikult tagasihoidlikud. Ilmselt olid need saanud Põhjasõjas tugevalt kannatada, seetõttu kohustas Liivimaa Maanõunike Kolleegium 1717. aastal Peterburi-Tartu-Riia postiteedel mõisaid otsekohe alustama uute postijaamade ehitamist. Lisagem, et juba paar aastat varem, s.o. 1715 oli uus postijaama hoone - väheldane keskse mantelkorstna ja mitteköetava eeskojaga ehitis valminud Jõelähtmes.

Eesti postijaamade kujunemine selle klassikalisel kujul algas 18. sajandi lõpust, mil seniseid ehituslikult suhteliselt tagasihoidlikke puitehitisi hakkasid välja vahetama esinduslikumad kivihooned. Seoses üha suureneva tähelepanuga postimaanteedele ja postikorraldusele kehtestati 19. sajandi algul ülevenemaaliselt kohustuslikud tüüpprojektid ning tüüpsed fassaadijoonised.

Uute postijaamade ehitamist alustati kõigil suurematel Eestimaa teedel. Nn. Ruunavere tüüpi postijaamana valmis aastatel 1822-1824 Jõelähtme postijaam. Lähtunud oldi eeskätt fassaadijoonistest, siseruumide paigutus hoones (mantelkorstna olemasolu) reedab aga tüübist mõnevõrra erinevat lahendust. Põhiplaanilt sarnaneb Jõelähtme postijaam varaseimale meil teada olevale mõisamaja tüübile Eestis. Peaaegu samaaegselt peahoonega valmisid veel tall (1814-1821) ja sepikoda (1825). Moodustus kompaktse, ümber nelinurkse siseõue paigutatv ansambel.

Pärast Paldiski-Tallinn-Peterburi raudteeliini avamist kaotasid piki maanteed asuvad postijaamad oma senise tähtsuse. Jõelähtme postijaam suleti ning müüdi. Ostja - keegi Waldmanni nimeline isik hakkas endist postijaama hoonet kasutama härrastemajana, peahoone kõrvale rajati väike looduslikus stiilis ruudule läheneva üldkujuga pargiosa. Postijaama ette istutati puuderida.

Kasutatud allikmaterjalid ja kirjandus:

1. ENSV RAKA, f.279, nim.2, s.ü.1, l.60.
2. ENSV RAKA, f.854, nim.2, s.ü.A II 90, l.282-285.
3. ENSV RAKA, f.3724, nim.4, s.ü.70.
4. K.Aluve, Maakörtsid ja hobupostijaamad Eestis. Tallinn 1976.
5. A.Richter, Baltische Verkehrs- und Adressbücher, Estland, Riga 1909.
6. O.Suuder, Tallinn-Narva magistraali äärsete arhitektuurimälestiste ajalooline ülevaade ja korrastamissetpanekud. Harju rajoon. Tallinn 1981, KRPI arhiiv, A-643.

3. Ehituskirjeldus

Vana Tallinn-Narva mnt. äärde jääv Jõelähtme postijaam koos sinna juurde kuuluvate kõrvalhoonete ja pargiga moodustab kompaktse ning meeldivalt kõlama jääva ansambli. Põlispuudest varjatuna astub esile ansambli dominant - ühekordne, kõrge täiskelpkatusega peahoone, mida esifassaadis ilmestab ulualusena taanduv kahe paarissambaga portikus. Katusepinda lõikab traditsiooniline kolmnurkfrontoon, mille all - klassitsismi ühe armastatuima motiivina leiame palmettornamen-diga friisi (vrdl. stukitöö Riisipere, Raiküla jt. 19. sajandi algul püstitatud mõisahoonetes).

Põhiplaani ruudule lähenevat hoonet aktsenteerib keskosas mantelkorsten (hilisemate ümberehituste tulemusena osaliselt likvideeritud). Sellest kahele poole jäid postipoiste- ja ööbimisruumid.

Peahoone taha, ümber nelinurkse siseõue paigutub kõrvalhoonete ansambel. Läänest piirab õue ühe pika ehitisena rajatud hobuste tall, mis hiljem meiereiks ümber-ehitatuna, varjab praegu osaliselt Tallinna poolse vaate postijaamale. Idaküljele asetuvad lihtne viilkatusega aidahoone ja sellele ehituslikult sarnanev sepikoda. Varem õue põhjast piiranud kõrvalhoonete asemele on 1920-ndatel aastatel ehitatud asunikutalu. Vahetult peahoone taha jääb väike, rahvasuus "Hortensia" nime all tuntud puidust keldriga ehitus (end.kartser?). Tähelepanndavas kujunduses on säilinud väike pargiosa.

4. Ettepanekud valdajatele

Põhimõtteliselt on Jõelähtmel tegemist kahe eri valdajaga. Kaht erinevat suhtumist võib tõdeda ka postijaama hoonestuse hooldamisel ning säilitamisel.

Jõelähtme külanõukogu ja sidejaoskonna kasutuses on tehniliselt heas seisukorras hoitud postijaama peahoone. Pieteeditunnet ning respekti hoone arhitektuursete väärtuste vastu on näidatud üles selle fassaadide hooldamisel, mõned aastad tagasi korrastati park, teostati odavpuidu väljaraiumine. Nimetatud suunda on külanõukogu poolt kavatsusel jätkata edaspidigi. Järgnevalt selleks mõned konkreetset soovitused:

1. Harvendada hekk peahoone ja maantee vahel. Maksimaliselt avada vaated postijaamale. Selleks paigaldada ümber telefoniliinid, eemaldada telefonipost hoone esisel väljakul.

2. Korrastada hoone fassaadid. Senise valge lubivärvi asemel kasutada originaalilähedasemaid toone (Kultuurimälestiste RPI-lt tellida hoone värvisondaažid ja välisviimistluse kavand). Parandada friisilt osaliselt maha varisenud palmettornamentika.

3. Paigaldada ehitusmälestisest tunnistust andev tahvel.

Hoopiski halvemas seisukorras on postijaama ümbritsevad kõrvalhooned. ENSV Liha ja Piimatööstuse Ministeeriumi Konstrukterimis ja Tehnoloogia Büroo poolt ehitatakse praegu ümber endist tallihoonet, hilisemat meiereid. Juba olemasolevana varjutab see arhitektuurselt ilmetu ehitus osaliselt vaate postijaamale. Läbimõeldud lahendusega oleks olnud võimalik varem tehtud vigu vähemalt osaliseltki parandada. Kahjuks

on uus hoone kavandatud varasemast veelgi suuremana. Selle alumise korruse võtab enda alla pappkarpide valmistamise töökoda, ülemisele paigutuvad puhke- ja olmeruumid, nende seas saun, väike bassein jne. Ei hoone välisilmes ega funktsioonis ole taotletud kooskõla vanema arhitektuuriga. Vaadet ansamblile häirib ka naabrusesse jääv ning samale organisatsioonile kuuluv tootmiseesmärke täitev kaarhall. Kahtlemata on antud olukorras raske pakkuda välja valmisretsepti. Mitmel korral on küsimus olnud arutusel Jõelähtme külanõukogus - siiani kahjuks ilma otseste tulemusteta.

Kõige üldisemas plaanis tahaks järgnevalt ettevõetavate ehitustööde puhul ~~toonit~~ada vajadust säilitada ansambli kui terviku miljöö. Edaspidistes projektlahendustes hoiduda vana arhitektuuri varjutavatest uusehitustest ehitismälestist ümbritsevas lähemas tsoonis. Kõik selle piires ettevõetavad ehitustööd peavad olema kooskõlastatud Vabariiklikus Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspeksioonis.

Kuid ka väiksemate muudatustega tallihoone praeguses katusekujus ja fassaadilahenduses oleks mõeldav sellele algse või esmase "iluravi" tegemine. Ümber tuleb paigutada praegu vaadet ansamblile segav kaarhall. Iseenesestki mõista tulevad korrastada, osaliselt ka taastada postijaama endised kõrvalhooned (projekt tellida Kultuurimälestiste RPI-lt), anda meeldivam ilme hoonete vahele jäävale territooriumile, eemaldada risu ja tootmisjätmed.

Ideaallahendusena tahaks lõpuks juhtida tähelepanu kogu Jõelähtme postijaama ning seda ümbritseva hoonestuse rekonstrueerimisvõimalustele. Ainult kavakindlalt ning suure perspektiivitundega tegutsedes, mõeldes läbi asula kui terviku kasutamiskiisi, võiks kõne alla tulla ühe Tallinn-Leningradi

maantee äärset teelõiku visuaalselt ja arhitektuurselt
väärtustava objekti igakülgne ennistamine.

5. Fotode nimestik

1. Vaade postijaamale esifassaadile. J.Maiste 1982.a.
2. Sammasportikus esifassaadil. J.Maiste 1982.a.
3. Postijaamad (aidahoone ja sepikoda). J.Maiste 1982.a.
4. Tallihoone, hilisem meierei. J.Maiste 1982.a.

M

114